

Ur *Offensiv* 2 november 2006

Jonas Brännberg

30-talets Frankrike och Europa: Revolution och fascism

70 år sedan det franska upprorsåret 1936

Sveket från den så kallade vänsterregeringen – folkfronten – banade väg för diktatur och krig

1930-talets Europa är inte bara historien om fascismens frammarsch. Det handlar också om revolutionära stämningar i länder som Frankrike, Spanien och Belgien.

Hitler tog makten i Tyskland 1933 efter att det socialdemokratiska och kommunistiska partiet gett upp kampen utan strid. Medan nazismen krossade arbetarrörelsen i Tyskland och rustade för krig vändes världens blickar mot Frankrike och Spanien, där revolution och fascistisk kontrarevolution ställdes mot varandra.

I Tyskland hade kommunistpartiet och den av Stalin dominerade kommunistiska tredje internationales (Komintern) vägrat samarbete med socialdemokratin och jämfört dem med Hitler ("socialfascister").

I Frankrike vände Komintern sekterismen till dess lika felaktiga motpol; folkfronten, som skulle ena alla "demokratiska krafter" mot fascismen, inte bara socialdemokratin utan även "demokratiska borgare".

För socialister ger den franska händelseutvecklingen under 30-talet ovärderlig kunskap om fascismens sociala, politiska och ekonomiska bakgrund och hur byråkratin i arbetarpartierna beredde vägen för fascism och världskrig.

"I Frankrike bestäms nu världsproletariatets öde" skrev den ryska revolutionsledaren från 1917 och grundare av Fjärde internationales, Leo Trotskij, i december 1938. Trots att Europa stod på randen till världskrig skrev han i artikeln "S.O.S. Om situationen i Frankrike"¹ att det än fanns tid för de franska massorna att formera sig kring ett program för att ta makten, och utmana Frankrikes utveckling mot en fascistisk diktatur. Den franska folkfronten hade kollapsat och attackerna på arbetarklassen från den nya regeringen hade bemötts av strejker och fabriksöckupationer från olika grupper av arbetare.

Frankrike i kris

Krisen för den franska kapitalismen och därmed hela det politiska systemet hade brutit ut redan i början av 30-talet. Den världsomspännande depressionen slog hårt mot den franska ekonomin och den tredje franska republikens politiska stabilitet.

Mellan maj 1932 och september 1933 hade till exempel fem premiärministrar bytts ut. Alla tillhörde det radikala partiet som var det dominerande borgerliga partiet i Frankrike. Partiet hade sin sociala bas bland bönder, småföretagare och egna företagare, men var politiskt under kontroll av den franska storfinsans. De två stora arbetarpartierna var socialistpartiet SFIO och kommunistpartiet. Sedan den av Trotskij ledda vänsteroppositionen uteslutits var det franska kommunistpartiet ett lydigt redskap för Stalin och den sovjetiska byråkrati som han ledde.

Trotskisterna, organiserade i International Communist League, hade visat hur Stalin förrått den ryska revolutionen och förvandlat Komintern från ett verktyg för socialismens internationella spridning till ett verktyg för sovjetbyråkratins nationella politik och självbevarelse.

¹ Hela artikeln: [SOS. Till frågan om situationen i Frankrike](#)

Trotsky hade själv vid flera tillfällen bott i Frankrike och han var under Kominterns första år ”ansvarig” för arbetet tillsammans med den franska sektionen.

Redan när fascismen var på frammarsch i Tyskland, analyserade trotskisterna de sociala, ekonomiska och politiska orsakerna. Kapitalismen internationellt hade gått in i en strukturell kris vars problem var olösliga (förutom genom massiv förstörelse av produktionskapacitet, t ex genom ett krig). Krisen ledde till ökade klassmotsättningar, framförallt mellan den härskande kapitalistklassen och arbetarklassen. I denna situation hade storfinansen ”inte råd” med demokrati och ”parlamentarism”. Problemen löstes med vapen i hand. Flera länder blev offer för fascism och militärdiktaturer (Tyskland, Österrike-Ungern, senare Spanien).

Hotet från fascismen

Fascisterna hittade sina rekryter i medelklassen. Under den kapitalistiska krisen hade många ruinerats och tappat sitt förtroende för de ”traditionella” borgerliga partierna. Det var i detta missnöje, denna indignation och desperation som fascisterna, ofta med aktivt stöd av storfinansen, uppvisade mot arbetarna och deras organisationer.

I Frankrike stödde ”de 200 familjerna” (som hade den ekonomiska makten) fascisternas maktuppvisning den 6 februari 1934. Tungt beväpnade marscherade de i tusentals denna dag genom Paris gator mot ”parlamentets tjuvar”. Det som i praktiken var ett dåligt planerat kupp försök slutade i 14 döda och 1 300 skadade. Den franska arbetarklassen förstod hotet från fascismen och fackförbundet CGT utlyste en generalstrejk till den 12 februari som stöddes av SFIO. Bara i Paris demonstrerade över en miljon trots att kommunistpartiet gett sitt stöd först kvällen innan.

Efter denna fascistiska maktdemonstration och arbetarklassens motaktion kallade parlamentet in Gaston Doumergue som ny premiärminister. Hans roll var att agera ”medlare” mellan klasserna, vilandes på stöd av polis och militär snarare än parlamentet.

Doumergue var det socialister brukar kalla en bonapartistisk ledare (efter Napoleon I och Napoleon III) som baserar sin makt på kamp mellan två ”läger”, till synes står över klasskampen och ”räddar” nationen och kapitalismen med hjälp av en byråkratisk militärdiktatur. Men bonapartistens kan bara bli kortvarig, förr eller senare kommer en av de två tvistande lägren att utropa sig som segrare.

I Frankrike stod valet mellan fascistisk diktatur eller en socialistisk revolution.

Kommunistpartiets senkomna stöd till generalstrejken i februari 1934 var början på en politisk u-sväng av det mer spektakulära slaget. Sedan Kominterns kongress 1928 menade stalinisterna att kapitalismen var inne i sin ”tredje” och sista period. Under kapitalismens ”dödsångest” sågs socialdemokratin och fascismen inte som motsatser utan som ”tvillingar”. Socialdemokratin fick öknamnet ”socialfascister” och samarbete var uteslutet.

Det var denna politik som ledde den tyska arbetarrörelsen till undergång. En inbjudan från kommunistpartiet till socialdemokratiska arbetare om en enhetsfront i kampen mot nazismen, hade kunnat bryta arbetarrörelsen paralysering och slå tillbaka Hitler. Men inget gjordes. In i det sista förnekade Komintern det förödande nederlaget i Tyskland. Kommunisternas tidning i Frankrike, Humanité, skrev efter Hitlers maktövertagande: ”Ingen förlust i Tyskland” och ”Kommunistpartiet i Tyskland växer för varje timme”.

Enhet i kamp

Trotskyerna förde både innan Hitlers maktövertagande i Tyskland och i Frankrike fram det akuta behovet av en enhetsfront mellan alla arbetarklassens organisationer mot fascismen. Tvärtemot kommunistpartiet såg trotskisterna att fascismen byggdes upp på arbetarrörelsens aska, oavsett om de var socialdemokrater eller kommunister.

När Komintern passivt lät nazisterna ta makten i Tyskland och krossa arbetarrörelsen drog trotskisterna slutsatsen att Komintern, tredje internationalen, var förlorad och att en ny fjärde international måste byggas.

Syftet med en enhetsfront var att samla arbetarrörelsens organisationer kring en gemensam kamp mot fascismen som i sin tur med hjälp av ett övergångsprogram kunde utvecklas till en socialistisk kamp för att avskaffa kapitalismen och dess kriser. De franska trotskisterna förde fram behovet av en arbetarmilis som kunde försvara arbetarrörelsens organisationer, deras möten, tidningsredaktioner etc mot fascisternas beväpnade förband.

Chansen till att bygga en kämpande enhetsfront gavs också. Det ökande hotet från fascismen hade en radikaliserande effekt på SFIO, och under denna tid hade också trotskisterna gått med i SFIO och stärkt dess vänsterflygel.

I januari 1935 lade SFIO:s styrelse ett förslag till kommunistpartiet om gemensam kamp för makten under parollen att "socialisera" banker och tung industri. Men istället för att ta tillfället i akt tackade kommunistpartiet nej med motiveringen att situationen inte var "revolutionär".

När SFIO gick åt vänster gjorde kommunistpartiet istället en kraftig högersväng. När Doumergues försök till hårdare tag mot arbetarklassen misslyckats ersattes han av Etienne Flandin, från radikala partiet. Han stöddes av socialdemokraterna och kommunistpartiet. Från att ha ropat "sovjeterna (arbetarråd) överallt" i början av 30-talet, nöjde sig kommunistpartiet nu när klasskampen ställts på sin spets och den ekonomiska krisen var avgrundsdjup, med ekonomiska krav som bättre socialförsäkringar och fler offentliga jobb.

"Demokratiska" borgare?

Komintern och franska kommunistpartiet svängde från att ha sagt att socialdemokraterna var socialfascister till att inte bara samarbeta med SFIO utan även med "demokratiska borgerliga partier" som radikala partiet, mot fascismen. Detta sågs som ett sätt att hålla småborgerligheten (småföretagare och bönder) borta från fascismen. Att vinna kampen om småborgerlighetens förtroende var visserligen avgörande i kampen mot den växande fascismen, men var det möjligt genom att samarbeta med det borgerliga parti som de vänt ryggen? Radikala partiet hade lurat bönder, småföretagare etc under många år med småsmulor från storkapitalets bord. Partiet hade i själva verket alltid varit storkapitalets verktyg och när radikala partiet i kapitalismens kris inte ens gav smulor till småborgerligheten hade deras förtroende för partiet för alltid gått förlorat.

Radikala partiets stöd var bara möjligt innan massruineringen av småborgerligheten. Bönderna såg att denna kris inte var som förr och att den krävde radikala förändringar. Vilka? Kapitalismen kunde inte ge småborgare reformer, inte ens symboliska, utan tog istället tillbaka det man gett. "Vem kommer att ge det mest trovärdiga alternativet till småborgare? Revolutionär socialism eller fascistisk diktatur? På denna fråga vilar Frankrikes, Europas och hela världens öde" skrev Trotskij.

Mot ett avgörande

Trotskisterna förde fram ett program för att vinna över småborgare för en socialistisk kamp, som innefattade offentligt övertagande av banker och förmånliga krediter till bönder, förstatligande av konstgödselindustrin samt förstatligande av storgods. De betonade framförallt att det som behövdes för att övertyga medelklass och småborgare var en beslutsam kamp från arbetarklassen och dess organisationer för att avskaffa kapitalismen och dess kris och ersätta den med en planerad ekonomi som kunde tillfredsställa arbetares, småbönders osv, behov.

Efter att i juli 1934 bildat en enhetsfront med SFIO föreslog kommunistpartiet i oktober en folkfront med radikala partiet. Trots att radikala partiet fortsatte sin kräftgång i lokalvalen på våren 1935 och SFIO och kommunistpartiet gick starkt framåt bildades formellt folkfronten 14 juli 1935. I februari året efter utropades den spanska folkfrontsregeringen. Vid denna tid uteslöts också trotskisterna ur SFIO och bildade partiet POI. I parlamentsvalet i maj 1936 gick SFIO och kommunistpartiet starkt framåt medan radikala partiet backade. Den 4 juni utropades en folkfrontsregering ledd av SFIO-ledaren Leon Blum.

Folkfrontsregeringen

Utan någon som helst förklaring hade det franska kommunistpartiet och Komintern på mindre än ett år svängt från ultravänsterism till opportunist. Orsakerna fanns i den totala katastrofen i Tyskland, hotet från Hitler och de allianser som Stalin nu ville bygga upp med väst.

Radikala partiets deltagande i folkfrontsregeringen, som en representant för ”de 200 familjerna”, var ett försök till en broms på arbetarnas massrörelse eller en slags ”säkerhetsventil”.

Problemet var att folkfronten skapade enorma förhoppningar hos arbetare som nu hade ”sina” partier i regeringen, men samtidigt hade folkfronten inte på något sätt förmågan att lösa kapitalismens problem och inte heller vaccinera medelklassen mot fascismen.

Istället för att organisera arbetare i den nödvändiga kampen för en socialistisk revolution smutsade arbetarorganisationerna ned sig genom att samarbeta med det korrumperade radikala partiet och drev på så sätt medelklassen närmare fascisterna.

Efter mindre än ett år vid makten var tålmodet hos Frankrikes arbetare slut. När inga förbättringar syntes till ville de hjälpa folkfrontsregeringen ”på traven”. Det som började som en metallarbetarstrejk spred sig under juni och juli 1936 till strejker och fabriksockupationer på alla möjliga arbetsplatser. Två miljoner arbetare deltog i den största franska massrörelsen mellan Pariskommunen 1871 och generalstrejken i Frankrike 1968.

Likt en medlare bjöd ”socialisten” Blum in arbetsgivare och arbetare till förhandlingar där arbetsgivarna gick med på stora eftergifter: löneökningar på mellan sju och femton procent, 40 timmars arbetsvecka utan lönesänkning (från 48), två veckors betald semester etc. Arbetsgivarna hade dock inte en tanke på att infria sina löften utan bidade sin tid. Kommunistledaren Maurice Thorez uppmanade arbetarna att gå tillbaka till arbetet, skydda alliansen med medelklassen (läs med radikala partiet / kapitalet) genom att inte gå för fort fram (”Allt är inte möjligt”, *L'Humanité*, June 12, 1936).

Offensiv arbetarkamp

Trotskisterna var de enda som kritiserade den så kallade Matignonuppgörelsen och menade att storkapitalets eftergifter aldrig skulle uppfyllas så länge kapitalismen och dess kriser fick fortsätta. Istället skulle bara nya konfrontationer vänta mellan arbetare och kapitalister tills antingen fascismen eller arbetarnas segerrika revolution segrat. Som ett steg för massornas mobilisering föreslog trotskisterna en generalstrejk.

Trots att både SFIO och kommunistpartiet genom folkfronten försökte lägga band på arbetarkampen och leda in den på ofarliga banor fortsatte partierna tack vare radikaliseringen att växa.

Även fackföreningen CGT växte från en till fem miljoner medlemmar på ett år. Arbetarrörelsens potentiella styrka var alltså större än någonsin. Flera av förutsättningarna för en socialistisk revolution fanns under 1936; massornas vilja att kämpa för att vinna, ett akut missnöje hos medelklassens lägre skikt och förvirring hos storkapitalet om de skulle stödja folkfronten eller fascismen.

Men det räcker inte. Det behövs också en ledning och en plan för att socialistisk revolution ska äga rum. Den ledningen berövades massorna av SFIO, CGT och kommunistpartiet. Trotskisterna i POI försökte få till denna organisering genom att först argumentera för arbetarmiliser, sedan aktionskommittéer inom folkfronten (för att ge massorna initiativet) och slutligen för bildandet av arbetarråd i samband med massaktionerna sommaren 1936.

När SFIO och kommunistpartiet fortsatte att politiskt begränsa sig till parlamentarism och folkfront med radikala partiet började arbetarmassorna förlora hoppet.

Hösten 1936 devalverade Blum den franska francen med 25 procent och stoppade allt reformarbete. Reformers ersattes av repression och i juni 1937 avgick Blum. Han ersattes av Camille Chautemps från radikala partiet som senare bröt helt med SFIO och kommunistpartiet.

Med folkfronten hade småborgerligheten förlorat hoppet om att arbetarklassen var förmögen att kämpa för ett nytt socialistiskt samhälle.

Försvarade kapitalismen

För storkapitalet var folkfronten ett försök att avvärja hotet om socialistisk revolution, och slippa den risk som stöd till en fascistisk diktatur innebar i form av social oro etc.

Folkfrontens försvar av kapitalismen gjorde dock att krisen bestod och därmed att valet mellan socialistisk revolution och fascism kvarstod. Folkfronten hade gjort arbetarklassen försvarslös mot fascismen, vilket visats i Spanien där Franco genomförde sin fascistiska statskupp. Trotskij visste nog inte hur rätt han skulle få när han skrev apropå Spanien: ”Politiken av en koalition med borgare får betalas av arbetarklassen med år av plågor och uppoffringar, om inte decennier av fascistisk diktatur.”

Lät Spanien förblöda

I Frankrike ledde folkfrontens Leon Blum arbetet för ett internationellt ”icke-interventions”-avtal om Spanien, vars resultat var att Europas arbetare stoppades från att hjälpa sina systrar och bröder i Spanien medan Hitler och Mussolini beväpnade Francos fascister till tändarna.

Ännu 1938 genomfördes ändå flera stora strejker i Frankrike i protest mot de attacker som Chautemps regering genomförde på arbetares rättigheter och på uppgörelsen från 1936. 30 november genomförde CGT en generalstrejk men återigen användes den som en säkerhetsventil för arbetarkampen. Istället för att gå ut och organisera sig skulle arbetarna sitta hemma under strejkdagen, vilket gav arbetsgivarna en chans att individuellt straffa de arbetare som varit drivande i kamprörelsen. Dessutom hade folkfronten förvirrat arbetarna: varför ska vi nu gå ut och strejka mot de som nyss var våra vänner (radikala partiet), och vad ska vi strejka för? Missnöjet med SFIO-ledningen ledde till att vänstern inom partiet uteslöts och bildade PSOP, i vilket en del av trotskisterna från POI blev medlemmar.

Misslyckandet för folkfronten i Frankrike och Spanien, tillsammans med stalinismens allt hårdare repression (ex Moskvarättegångarna) mot alla socialister och marxister, skapade allt mer uppgivenhet.

Trots att den revolutionära rörelsen från 1936 gång efter annan visat sin vilja att kämpa mot fascism och kapitalism så vägrade SFIO och kommunistpartiet att leda kampen för en socialistisk samhällsomvandling. Därmed blev det ofrånkomligen en nedgång i arbetarkampen, och innan en ny chans gavs bröt andra världskriget ut och gjorde all revolutionär kamp oändligt mycket svårare.

1940 krossades den tredje republiken när Nazityskland invaderade. Militärdiktaturen blev då till slut verklighet under den nazivänliga så kallade Vichyregeringen under marskalk Pétain.

Samtidigt med folkfrontspolitikens misslyckande i Frankrike banade samma politik och taktik väg för kontrarevolutionens seger i Spanien (läs Spanien 1936: Revolution och inbördeskrig, *Offensiv* nr 681, 6 januari 2006).

Lärdomar

Trotskisterna var de enda som visade att fascismen var ett resultat av kapitalismens kris och att kamp mot fascism behövde kopplas till ett socialistiskt program. När folkfronten sedan föll samman var tiden för kort för att bygga ett nytt socialistiskt och revolutionärt ledarskap.

Förutom lärdomarna från folkfrontens misslyckande visar Frankrikes 30-tal hur socialister måste vara beredda att ändra sin taktik efter skiftningar i situationen.

I en revolutionär period behövs extra stor flexibilitet. De franska trotskisterna gick från utesluten fraktion av Komintern till eget parti, medlemskap i SFIO, eget parti och slutligen medlemskap i PSOP under fem år. Aldrig lämnade de dock sin övertygelse om arbetarklassens kollektiva styrka att, med stöd av andra samhällsgrupper, leda samhällets omvandling från kapitalismens barbari och krig till demokratisk socialism.